

Doorgewinterd verkiezingsonderzoeker Kees Aarts:

‘We hebben te weinig schokdempers in het systeem’

MARTIJN DE GROOT

Aan politieke dagkoersen heeft hij geen boodschap. Met des te meer belangstelling ziet hij die dagkoersen steeds meer invloed krijgen op de Nederlandse politiek. Politicoloog prof. Kees Aarts is al meer dan twintig jaar betrokken bij verkiezingsonderzoek. ‘Ik ga meer voor de lange termijn’.

Peilingsgewijs verloopt de aanloop naar de komende Tweede Kamerverkiezingen met horten en stoten. Partij van de Arbeid in glijvlucht en met Cohen weer in de lift, de VVD van Mark Rutte van het bijna niets tot grootste partij, de PVV en D66 weer op hun retour. Je zou het allemaal graag voorspeld willen hebben maar de praktijk is dat de opiniepeilers dat alleen met terugwerkende kracht kunnen doen. Het is een belangrijke reden dat Kees Aarts, hoogleraar Politicologie aan de Universiteit Twente, zich het liefst afzijdig houdt van dit type korte-termijnonderzoek. ‘Voorspellen doen we niet,’ zegt de man die al jarenlang bestuurslid en een van de woordvoerders is van het Nationaal Kiesonderzoek (NKO). ‘Maar wat we wel willen, is de ontwikkelingen van vandaag in een groter kader plaatsen. Wat betekenen de keuzes die worden gemaakt voor de democratie en omgekeerd? Over de steeds grotere onrust in het Nederlandse politieke landschap kan je interessante vragen stellen, maar die zijn niet te beantwoorden aan de hand van peilingen die per dag kunnen verschillen’.

‘We voorspellen niet. We plaatsen ontwikkelingen in een groter kader’

Het NKO is al sinds de jaren zeventig een bron van gegevens niet alleen over het stemgedrag van de Nederlandse bevolking, maar ook over tal van sociale en culturele factoren waarmee dat gedrag in verband kan staan. Met iedere verkiezing gaat een nieuwe ronde van het NKO gepaard en de kansen voor lange-termijnanalyses worden steeds mooier. Aarts zit dus precies op de goede plek. In

Dutch Parliamentary Election Studies

Disseminatie van data is een van de grote ontwikkelingen van het digitale tijdperk volgens Kees Aarts, maar nog lang niet alle mogelijkheden worden benut. ‘We hebben een aantal kiezersonderzoeken liggen. Iedereen weet waar hij terecht kan (<http://easy.dans.knaw.nl>, red.) maar er wordt nog lang niet genoeg gebruik van gemaakt’. Ook om die reden is de datagids *Dutch Parliamentary Election Studies* uitgegeven, die op 21 mei in Den Haag werd gepresenteerd.

ROBERT HOETINK

Kees Aarts bij ‘Het torentje van Drienerlo’ op de campus van Universiteit Twente

Twente, waar hoogleraren als Jacques Thomassen vóór hem een klimaat hebben gevestigd van empirisch onderzoek en democratie-theorie. En bij het Nationaal Kiesonderzoek, dat de basis biedt om vragen te beantwoorden die Aarts’ onderzoekers bloed wél sneller doen stromen.

Net zoals dat grootschalige politieke survey is Kees Aarts’ wetenschappelijke loopbaan in een tamelijk rechte lijn verlopen. Constante factoren zijn zijn oriëntatie op empirisch onderzoek en de belangstelling voor verkiezingen. In de jaren zeventig en tachtig studeerde hij politicologie in Amsterdam. ‘Daar woedde in die tijd nog een methodenstrijd waarin het marxisme de boventoon voerde met kritiek op wat de burgerlijke wetenschap werd genoemd. Na een jaar voelde ik dat ik op een tweesprong stond: doorgaan met nog meer maatschappijkritiek of proberen een vak te leren.’ Het werd het laatste en Aarts richtte zich op de theoretische politicologie van hoogleraar Hans Daudt en op de methoden en technieken. De kleine maar sterk gemotiveerde vakgroep die zich daarmee bezig hield had goed stand kunnen houden in het weinig empirie-vriendelijke klimaat van de hoofdstedelijke politicologie. ‘Het toeval wilde dat die vakgroep onder Rob Mokken ook een centrum van verkiezingsonderzoek was geworden. Dat gebeurde op basis van surveys, die in het onderwijs ook een belangrijke plaats innamen’.

Daarmee was de basis gelegd voor een loopbaan waarin de rode draad door het rode potlood werd getekend.

Aarts greep de kans om in Enschede te promoveren, op een proefschrift over het functioneren van democratie en actiegroepen in stadswijken dat hij nu als een ‘uitstapje’ karakteriseert: ‘Verkiezingsonderzoek is wat me toch steeds is blijven boeien’. Hij kon direct daarna in Twente aan de slag als universitair docent en werd daar in het begin van de jaren negentig gevraagd om de voorbereiding ter hand te nemen van het NKO. Het begin was niet makkelijk, herinnert hij zich: ‘In die tijd zat het NKO in een periode van stagnatie, onder meer door de toentertijd moeizame samenwerking tussen het uitvoerende CBS en de betrokken universitaire onderzoekers. Maar in 1998 hebben mijn collega Henk van der Kolk en ik echt geprobeerd om er een heel nieuw modelonderzoek van te maken. We startten met serieus onderzoek naar de nonrespons, voegden elementen toe zoals het achterlaten van vragenlijsten bij de respondent om zelf in te vullen, en we verbeterden waar mogelijk de vragenlijst. We brachten de ontwikkelingen tijdens de campagne per week in kaart, we werkten met *gerandomiseerde*, dus van plaats wisselende vragenblokken, wat mogelijk was doordat Nederland als een van de eerste landen op grote schaal gebruik maakte van *computer-assisted personal interviewing*. En we konden

ook de datasets verrijken met externe registergegevens. Maar het werden hele saaie verkiezingen dus hoe goed we het ook hadden gedaan, er was weinig belangstelling voor onze resultaten.’

Dat was wel anders in 2002, het jaar waarin Nederland vlak voor de Tweede Kamerverkiezingen werd opgeschrikt door de eerste politieke moord. De veelgehoorde stelling dat niemand de opkomst van slachtoffer Pim Fortuyn en zijn lijst had kunnen voorspellen wil Aarts niet onweersproken laten. ‘Jacques Thomassen heeft in 2000 nog gepubliceerd over de groeiende kans dat we in Nederland met een soort Jörg Haider te maken zouden kunnen krijgen, en niet alleen hij’. En nu wordt het interessant, valt aan de Twentse hoogleraar te merken, want hier zie je nu zo’n lange-termijnontwikkeling die de achtergrond vormt van veel nieuwe kenmerken van het stemgedrag. ‘Je ziet dat de politieke cultuur steeds minder steunt op de binding tussen burgers en partijen. De groei van het islamitische bevolkingsdeel heeft daar ook mee te maken. Er zijn kansen voor allerlei ondernemende types zoals Fortuyn en Wilders die

electorale ruimte opeisen en die ook krijgen. Dat is het grote verhaal.’

Het politieke landschap wordt dus steeds instabieler. Wat je als politicoloog onder die omstandigheden wél zou kunnen doen, aldus Aarts, is ‘aan de politici voorhouden welke ontwikkelingen er zijn, zowel onder kiezers als onder partijen, laten zien welke kant het op gaat als er niets gebeurt en hoe ze zich aan de haren uit het moeras kunnen trekken. Dan gaat het over de inrichting en de laagdrempeligheid van de politiek. Het is nu relatief gemakkelijk om in Nederland een partij op te richten en een zetel in de Tweede Kamer te krijgen. Daar zou misschien wat meer demping in moeten komen. We hebben te weinig schokdempers in het systeem’.

‘Je ziet dat de politieke cultuur steeds minder steunt op de binding tussen burgers en partijen’

De data van de achtereenvolgende kiezersonderzoeken zijn beschikbaar gemaakt via DANS. Voor Kees Aarts is dat beschikbaar maken geen extraatje, maar een wezenlijk onderdeel van het project. Zo veel mogelijk onderzoekers moeten kunnen profiteren van de gegevens die het onderzoek oplevert. ‘Wat dat betreft is er in de politicologie veel veranderd. Toen ik begon met onderzoeken was een survey een afgerond iets. Veldwerk, dataset, klaar. Natuurlijk kon je zo’n survey wel eens koppelen aan ander onderzoek, maar dat was dan toch een heel project. Eerst is met het kiezersonderzoek de stap gemaakt van afzonderlijke surveys naar langlopende programma’s, en vervolgens heeft de digitale revolutie het mogelijk gemaakt om steeds vaker en meer gegevens uit verschillende bronnen aan elkaar te koppelen.’ Zelf heeft Aarts op dit gebied genoeg ambitie. ‘Er zijn zoveel data waar je de gegevens van het kiezersonderzoek aan kan koppelen. Denk maar aan inkomensanalyses, aan uitkomsten van specifiek campagne-onderzoek, analyses van het kabinetsbeleid, inhoudsanalyses van partijprogramma’s, en gegevens van andere landen. Op dat laatste gebied gebeurt trouwens al heel veel. ‘Met het NKO werkten we van meet af aan samen met collega’s uit landen als Oostenrijk, Noorwegen, Zweden maar ook Australië en Canada. De politicologie heeft zich ontwikkeld van landenstudies naar internationaal onderzoek. Het verkiezingsonderzoek is echt de meest internationale tak van de politicologie.’

Prof. dr. Kees Aarts (1959) studeerde politicologie in Amsterdam en promoveerde in 1990 in Enschede op een proefschrift over ‘Bodemverontreiniging en collectieve actie’. Hij begon in dat jaar als docent aan de Universiteit Twente (UT), waar hij in 2005 hoogleraar Politicologie werd. Hij werd in 1993 bestuurslid van de Stichting Kiesonderzoek Nederland en bleef daaraan in verschillende functies verbonden, onder meer als een van de *principal investigators* in 1994, 1998 en 2006. Sinds 1 januari van dit jaar is hij directeur van het Institute for Innovation and Governance Studies van de UT.